

Informační materiál

Pěstounská péče a důchodové pojištění

Obecně k účelu důchodu:

Účelem starobního nebo invalidního důchodu je kompenzovat osobě ztrátu příjmu v době, kdy již není schopna obstarávat si prostředky na své živobytí vlastní výdělečnou činností, a to buď z důvodu vysokého věku nebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Mechanismus stanovení výše důchodu vychází z pojistného principu. Výše dávky by tedy měla odpovídat tomu, jakou měrou se dotyčný podílel na financování důchodového systému. Měla by též být v určitém poměru vůči výši příjmů, jichž pojištěnec dosahoval v zákonem definovaném období před datem přiznání důchodu (rok 1986 až rok předcházející roku přiznání důchodu) a z nichž odváděl příslušné příspěvky do důchodového systému.

Obecně k účasti na důchodovém pojištění:

Účast na důchodovém pojištění lze dělit na příspěvkovou a nepříspěvkovou. **Příspěvková účast** je hlavním zdrojem financování důchodového pojištění, neboť je spojena s povinností platit pojistné na sociální zabezpečení, které je příjmem státního rozpočtu, z něhož se průběžně financují vyplácené dávky důchodového pojištění. Příspěvkovou účast lze dělit na povinnou (zaměstnání, OSVČ – ust. § 5 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, dále jen „ZDP“) a dobrovolnou (§ 6 ZDP). Kromě toho existuje **nepříspěvková účast** na důchodovém pojištění, která při splnění zákonem stanovených podmínek vzniká přesto, že žádné pojistné není odváděno. Jedná se o tzv. náhradní dobu pojištění (katalog je uveden v § 5 odst. 2 ZDP). Získání doby účasti na důchodovém pojištění (příspěvkové či nepříspěvkové) v zákonem předepsaném rozsahu je jednou z podmínek nároku na každou z dávek důchodového pojištění, tedy na starobní, invalidní, vdovský, vdovecký nebo sirotčí důchod; splnění této podmínky se nevyžaduje jen ve výjimečných případech.

K účasti pěstounů na důchodovém pojištění (stručně):

Dřívější přístup k pěstounské péči byl odlišný od současného. Tato péče měla z důchodového hlediska **podobné postavení jako péče o vlastní děti nebo péče o závislé osoby**, tj. považovala se za náhradní dobu pojištění a současně za dobu vyloučenou. I když mohla být za tuto péči poskytována příslušná dávka,

nezohledňovala se její výše pro účely výdělkového průměru, neboť se z ní neodvádělo příslušné pojistné. Výdělkový průměr (pro účely stanovení výše důchodu) se tedy počítá pouze z „okolních“ příjmů, tj. těch, které byly dosahovány před započítáním pěstounské péče anebo po ní. Tento koncept se sice v průběhu času změnil, stalo se tak ovšem až v roce 2005 (resp. v roce 2013), a nový přístup se aplikuje pouze na dobu pěstounské péče, která byla získána za účinnosti nové úpravy.

K účasti pěstounů na důchodovém pojištění (podrobněji):

Účast pěstounů na důchodovém pojištění je řešena v ust. § 5 ZDP, které se v průběhu času několikrát změnilo.

Od roku 1996 byli důchodového pojištění účastni pouze pěstouni, kteří vykonávali pěstounskou péči ve zvláštních zařízeních.

Od 1. 6. 2005 (zákon č. 168/2005 Sb.) zakládal účast na důchodovém pojištění nejen výkon pěstounské péče v zařízeních podle zvláštního právního předpisu (§ 44 až 47 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí), ale tato úprava se rozšířila také na pěstouny, kterým byla za výkon pěstounské péče vyplácena odměna náležející pěstounovi ve zvláštních případech podle § 40a zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění zákona č. 168/2005 Sb., tj. na pěstouny, kteří měli v pěstounské péči tři nebo více dětí, nebo alespoň jedno dítě s těžkým zdravotním postižením.

Další významná změna nastala od 1. 1. 2013, kdy nabyl účinnosti zákon č. 401/2012 Sb., který okruh důchodově pojištěných pěstounů podstatně rozšířil. Od tohoto data byly důchodového pojištění účastny osoby pečující o dítě a osoby vedené v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, je-li těmto osobám vyplácena odměna pěstouna [§ 4a písm. b) a c) a § 47i zákona č. 359/1999 Sb.].

Prozatím poslední změna nastává s účinností od 1. 1. 2022 (zákon č. 363/2021 Sb.), kdy se mění zákon č. 359/1999 Sb. v tom směru, že osobám vykonávajícím tzv. nezprostředkovanou pěstounskou péči přestává náležet odměna pěstouna, ale bude se jim poskytovat nová dávka – příspěvek při pěstounské péči (§ 47ja zákona č. 359/1999 Sb.). Zákon o důchodovém pojištění se však nemění, účast na důchodovém pojištění zůstává tedy i nadále vázána pouze na pobírání odměny pěstouna. Od roku 2022 se tedy účast bude týkat pouze těch osob, které vykonávají tzv. zprostředkovanou pěstounskou péči. Ostatní pěstouni se do okruhu pojištěných osob od 1. 1. 2022 nezahrnují.

Odměna pěstouna, která za výkon pěstounské péče ve výše uvedených případech náležela (náleží), byla i bude ve všech výše uvedených obdobích posuzována pro účely právních předpisů upravujících důchodové pojištění jako **příjem z výdělečné činnosti**. To znamená, že z této odměny bylo (je) odváděno pojistné na sociální zabezpečení a výše této odměny se v každém jednotlivém kalendářním roce použije jako příjem (tzv. vyměřovací základ) osoby při výpočtu jejího budoucího důchodu.

Ostatní péče (tj. pěstounská péče, **při které nenáleží odměna pěstouna**) se posuzovala a bude posuzovat obdobně jako péče o vlastní děti, tj. považuje se za náhradní dobu pojištění, a to pouze v zákonem definovaném období. Náhradní dobou pojištění se rozumí tzv. nepřispěvková účast na důchodovém pojištění, tj. solidární účast, která není podmíněna placením pojistného na sociálním zabezpečení. Pro účely stanovení výdělkového průměru pojištěnce se tato doba považuje za dobu vyloučenou, což znamená, že se o ni zkracuje délka rozhodného období, z něhož se zjišťují příjmy pojištěnce; to má za následek, že výdělkový průměr není rozměňován nulovými příjmy (vyměřovacími základy) dosahovanými v tomto období.

U zdravých dětí je možno jako náhradní dobu pojištění (resp. vyloučenou dobu) hodnotit dobu péče nejdéle do 4 let jejich věku. Jednalo-li se o děti dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči nebo později o děti mladší 10 let věku závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I nebo o děti jakéhokoliv věku závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV, platí, že za náhradní dobu pojištění se tato péče považuje po celou dobu jejího trvání. Náhradní doba může pokračovat i poté, co samotná pěstounská péče zanikne z důvodu nabytí zletilosti dítěte. Osoba, o kterou je pečováno, musí vést s osobou pečující společnou domácnost (tedy obě osoby spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby) nebo být ve vztahu k ní osobou blízkou (tedy např. příbuzným v řadě přímé – ust. § 24 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb.), nebo musí mít pečující osoba právní postavení asistenta sociální péče (§ 83 odst. 1 zákona č. 108/2006 Sb.). Další podmínkou hodnocení péče o závislou osobu je, že ohledně této doby bylo vydáno rozhodnutí o době a rozsahu péče; toto rozhodnutí vydává místně příslušná okresní (v Praze Pražská, v Brně Městská) správa sociálního zabezpečení a návrh na jeho vydání se podává po ukončení péče.

K vlivu pěstounské péče na výši starobního důchodu:

Pro účely výše procentní výměry starobního důchodu náleží za každý celý rok doby pojištění (příspěvkové či nepřispěvkové) získané do vzniku nároku na starobní důchod 1,5 % výpočtového základu (tedy měsíčního výdělkového průměru upraveného pomocí redukčních hranic).

Je-li pěstounská péče vykonávána i po vzniku nároku na tzv. řádný starobní důchod (tj. po datu, k němuž je splněna podmínka potřebné doby pojištění i dosažení důchodového věku), lze hodnotit již jen příspěvkovou dobu, tedy péči s nárokem na odměnu pěstouna. Rozlišuje se přitom, zda je tato péče vykonávána bez pobírání starobního důchodu nebo současně s jeho pobíráním.

Pokud pěstounovi již starobní důchod náleží, zvyšuje se mu tato dávka za výkon pěstounské péče pouze o 0,4 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů této péče (týká se doby po 31. 12. 2009). Pro tento účel se vychází z výpočtového základu stanoveného k datu přiznání starobního důchodu, není tedy rozhodující výše příjmů, z nichž bylo v době po datu přiznání důchodu odváděno pojistné.

Pokud však pěstoun starobní důchod nepobírá, zvyšuje si výkonem pěstounské péče svůj budoucí důchod o 1,5 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů této péče (pěstounská péče s odměnou pěstouna po nároku se tedy hodnotí 4 x výhodněji než péče do nároku).

Pokud by pěstoun zvažoval podání žádosti o tzv. předčasný starobní důchod (tedy starobní důchod před dosažením důchodového věku), je třeba brát v úvahu, že výplata této dávky nenáleží po dobu výkonu výdělečné činnosti. Nelze tedy současně pobírat tento typ důchodu a odměnu pěstouna. Takový souběh by byl možný až od data, kdy pěstoun dosáhne důchodového věku.

K problematice zvýšení starobního důchodu za výchovu dětí od 1. 1. 2023:

Od 1. 1. 2023 nabude účinnosti zákon č. 323/2021 Sb., který přináší do oblasti důchodového pojištění nový institut, a to zvýšení procentní výměry starobního důchodu za výchovu dítěte/děti, tzv. „**výchovné**“. Smyslem výchovného je ocenit osoby, které získaly významnou zásluhu z hlediska budoucnosti financování základního důchodového pojištění tím, že dlouhodobě zajišťovaly výchovu dítěte, čímž se (obvykle) postaraly o přínos nového pojištěnce do systému. Výchovné je koncipováno jako finanční částka v pevně stanovené výši (počáteční hodnota je 500 Kč), o kterou se zvýší procentní výměra starobního důchodu pojištěnce (muže či ženy), který zajišťoval výchovu konkrétního dítěte v největším rozsahu. V případě výchovy více dětí se tato částka násobí počtem těchto dětí.

Dítětem se podle § 20 zákona o důchodovém pojištění rozumí dítě vlastní nebo osvojené, a též dítě převzaté do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu (např. soudu, orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo dřívějšího příslušného orgánu o svěřením dítěte do péče budoucího osvojitele nebo do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem). Z toho vyplývá, že i pěstounovi

může vzniknout nárok na zvýšení starobního důchodu o tzv. výchovné, pokud splní podmínky nároku na něj, tj. pečuje o dítě v největším rozsahu po potřebnou dobu. Není přitom rozhodné, zda je pěstounem příbuzná nebo nepříbuzná osoba, podstatné je, že jde o dítě převzaté do péče nahrazující péči rodičů zákonem kvalifikovaným způsobem.

Podmínky pro uznání dítěte za vychované budou v zásadě stejné, jaké platí pro účely snížení důchodového věku žen. Bude se tedy vyžadovat, aby osoba (tj. muž i žena) před datem přiznání starobního důchodu osobně pečovala o dítě ve věku do dosažení zletilosti alespoň po dobu deseti roků, s tím, že pokud se ujala výchovy dítěte po dosažení osmého roku jeho věku, postačí, pokud pečovala aspoň po dobu pěti roků a nepřestala o dítě pečovat před dosažením jeho zletilosti. Ocenit výchovu téhož dítěte však bude možné vždy **jen jedné z pečujících osob**, a to té, která o dítě pečovala v největším rozsahu, přičemž výchovu bude třeba pro tento účel posuzovat od narození dítěte až do nabytí jeho zletilosti jako jeden celek. Případné spory o to, která osoba o dítě pečovala v největším rozsahu, budou řešit okresní správy sociálního zabezpečení v tzv. řízení o uznání výchovy.

Opatření směřuje jak na důchody, které budou přiznávány v budoucnu, tak na důchody přiznané v období před datem účinnosti nové právní úpravy.

Jde-li o důchody přiznané **za účinnosti nové právní úpravy** (tj. po 31. 12. 2022), **bude třeba o výchovné vždy požádat**, a to nejpozději při podání žádosti o starobní důchod, jinak nárok na výchovné nevznikne. Výchova se bude prokazovat čestným prohlášením, které bude nutno učinit na předepsaném tiskopisu. V prohlášení se uvedou údaje, z nichž bude možno dovodit, která z pečujících osob (obvykle rodičů) zajišťovala výchovu v největším rozsahu.

Pokud jde o důchody přiznané **před účinností nové úpravy** (tedy před 1. 1. 2023), uplatní se při rozhodování o nároku na výchovné **dvojitý procesní režim**. Ženám, jejichž důchodový věk byl stanoven s přihlédnutím k výchově příslušného počtu dětí, se již přiznaný starobní důchod zvýší od lednové splátky roku 2023 automatizovaně a bez nutnosti podávat žádost, tj. způsobem, který související administrativní zátěž redukuje na minimum. U mužů tento procesní režim není možný, neboť plátce důchodu nemá ve své evidenci zaznamenán údaj o počtu vychovaných dětí (podle dosavadní právní úpravy nebylo zapotřebí tento údaj evidovat). U mužů tedy není objektivně jiná možnost než přiznání výchovného pouze na žádost. Žádosti bude možno podat nejdříve od 1. 9. 2022 a nejpozději do konce roku 2024. I v tomto případě se výchova bude prokazovat čestným prohlášením na předepsaném tiskopisu.

Jestliže ženě nebude z jakéhokoliv důvodu výchovné přiznáno automaticky od lednové splátky roku 2023, je třeba, aby si o něj požádala, a to stejným způsobem jako muž.

Pokud vyjde následně najevo, že výchovu konkrétního dítěte, za které bylo automaticky přiznáno výchovné konkrétní osobě, zajišťovala ve větším rozsahu jiná osoba, provede plátce důchodu příslušnou změnu, tj. první osobě výchovné odejme a druhé jej přizná.

MPSV nerozhoduje o dávkách důchodového pojištění ani tyto dávky nevyplácí. Tyto agendy spadají do působnosti České správy sociálního zabezpečení, která také bude od roku 2023 rozhodovat o zvýšení starobního důchodu za výchovu dítěte/děti. Klientům lze v případě konkrétnějších dotazů ohledně výchovného doporučit, aby v posledním čtvrtletí roku 2022 kontaktovali příslušnou okresní správu sociálního zabezpečení (v Praze Pražskou, v Brně Městskou) a požádali o podrobnější informace k tomu, jaké procesní kroky je třeba učinit.

Přehledné informace budou včas k dispozici na stránkách MPSV (www.mpsv.cz) i ČSSZ (www.cssz.cz).